

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ
ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΘΡΑΚΗΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ

1967
1974

Η έντυπη αντίσταση

ΕΚΘΕΣΗ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΩΝ

Πολιτιστικό Κέντρο του ΜΙΕΤ
Μέγαρο Εϋνάρδου

16 Δεκεμβρίου 2010 - 30 Ιανουαρίου 2011

Ο Τύπος ως κάτοπτρο μνήμης

Το Μορφωτικό Ίδρυμα της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Μακεδονίας - Θράκης συνεχίζει να αναζητεί πεδία που η ιστορία του Τύπου τέμνεται με τη νέα ελληνική Ιστορία. Καμία τέτοια τομή δεν είναι αναίμακτη ή ανώδυνη. Και στην περίπτωση της περιόδου που φωτίζει η συγκεκριμένη διοργάνωση, τα κοινωνικά αντανάκλαστικά είναι ακόμη εξαιρετικά ευαίσθητα στην ανάκληση του πόνου. Όσο μεγάλη απόσταση κι αν διανύσαμε πολιτικά από την επτάχρονη δικτατορία, δεν έχουμε ολοκληρώσει τη διαχείριση των συνεπειών της σε συλλογικό επίπεδο, ούτε (πολύ περισσότερο) των αναμνήσεων που μπορεί να φέρει κανείς σε ατομικό επίπεδο, ιδίως αν αυτές είναι χαραγμένες όχι στο μυαλό αλλά στο σώμα...

Η έκθεση «Δικτατορία 1967-1974 – Η έντυπη αντίσταση» φέρει κάποια αντικειμενικά χαρακτηριστικά μοναδικότητας: Για πρώτη φορά στην Ελλάδα παρουσιάζονται στο κοινό συγκεντρωμένα τόσα έντυπα της περιόδου – φύλλα παράνομα ή στα όρια της νομιμότητας, τυπωμένα εντός ή εκτός Ελλάδας, δελτία δακτυλόγραφα ή πολυγραφημένα, χειρόγραφα σημειώματα, προκηρύξεις, αφίσες. Για πρώτη φορά αποτυπώνεται στο συμπαγές πλαίσιο μιας έκθεσης το σκοτεινό χρονικό της χούντας μέσω τεκμηρίων της διαρκούς προσπάθειας για ανατροπή της. Για πρώτη φορά ένα Ίδρυμα που στον τίτλο του φέρει γεωγραφικό προσδιορισμό τον υπερβαίνει για να δώσει στην προσπάθειά του την έκταση που το ίδιο το αντικείμενο επιβάλλει.

Η έκθεση αυτή φέρει όμως και μια υποκειμενική ιδιαιτερότητα, κρίσιμη για τη δική μας συνείδηση ως δημοσιογράφων: ανάμεσα στους επισκέπτες της θα υπάρξουν κάποιοι που θα αναγνωρίσουν σε μια φωτογραφία από διαδήλωση τον εαυτό τους, θα έχουν διακινήσει κρυφά μια από τις εφημερίδες που βλέπουν αναρτημένες, θα είναι οι συντάκτες ενός κειμένου που ίσως πλήρωναν (ή μήπως πλήρωσαν;) με αίμα...

Άνθρωποι που στο κάτοπτρο του Τύπου αναγνωρίζουν τα σημάδια που ο χρόνος και η Ιστορία ίσως έχουν λειάνει, η μνήμη όμως τα διατηρεί αναλλοίωτα. Δεν είναι μικρή δικαίωση αυτή για τη δημοσιογραφία...

Μόσχος Βοϊτσίδης

Πρόεδρος του Μορφωτικού Ιδρύματος της ΕΣΗΕΜ-Θ

ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 1967-1974

Η έντυπη αντίσταση

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ

Η έκθεση ντοκουμέντων «Δικτατορία 1967-1974: Η έντυπη αντίσταση» διοργανώθηκε από το Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΜ-Θ στη Θεσσαλονίκη και λειτούργησε για πρώτη φορά εκεί, στην αίθουσα του Ιδρύματος, το χρονικό διάστημα 17/11/2009 – 28/2/2010. Η μεταφορά της στην Αθήνα έγινε εφικτή χάρη στη συνεργασία του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.

Οργανωτική Επιτροπή

Χρίστος Ζαφείρης, Ηλίας Κουτσούκος,
Δήμητρα Κεχαγιά, Γιάννης Κοτσιφός

Επιστημονική Επιμέλεια – Κείμενα

Βαγγέλης Καραμανωλάκης (Ιστορικός,
Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΑΣΚΙ)

Εποπτεία – Συντονισμός

Χρίστος Ζαφείρης

Μουσειολογική και Μουσειογραφική Μελέτη – Κατασκευή

TETRAGON ΕΠΕ. Υπεύθυνη: Ελένη Βρετζάκη

Γραφιστική Επιμέλεια – Σχεδιασμός έκθεσης και εντύπου

Θανάσης Γεωργίου / geographik

Τα έντυπα που εκτίθενται προέρχονται

από τα αρχεία των παρακάτω φορέων και προσώπων:

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)

Εταιρία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων 1940-1974 (ΕΔΙΑ Θεσσαλονίκης)

Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)

Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

Σύνδεσμος Φυλακισθέντων και Εξορισθέντων Αντιστασιακών 1967-1974 (ΣΦΕΑ)

Εταιρία Μελέτης Ιστορίας Αριστερής Νεολαίας

Χρίστος Ζαφείρης

Μανώλης Κανδυλάκης

Κώστας Πύρζας

Στον αντιδικτατορικό Τύπο περιλαμβάνεται το σύνολο των περιοδικών εκδόσεων που κυκλοφόρησαν το διάστημα 1967-1974 με κύρια στόχευση την ανατροπή του δικτατορικού καθεστώτος της 21ης Απριλίου. Πρόκειται για ευρύτατο φάσμα εντύπων: περιοδικά, εφημερίδες, δελτία χειρόγραφα ή δακτυλόγραφα, πολυγραφημένα ή τυπωμένα, που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, υπό συνθήκες παρανομίας ή νομιμότητας, στην ελληνική ή σε άλλες γλώσσες. Οι εκδόσεις αυτές προέρχονταν από ποικίλους φορείς –κόμματα, πολιτικές οργανώσεις, πρωτοβουλίες εναντίον της χούντας, φοιτητικούς συλλόγους, εργατικά σωματεία– και διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

Ο παράνομος Τύπος:

αντιδικτατορικά έντυπα που κατά τεκμήριο τυπώθηκαν και διακινήθηκαν υπό συνθήκες παρανομίας στο εσωτερικό της χώρας.

Ο «νόμιμος» αντιδικτατορικός Τύπος:

έντυπα που εκδόθηκαν στην Ελλάδα από πρόσωπα ή φορείς με αντιδικτατορική στάση. Από τις σελίδες τους, μετά την άρση της προληπτικής λογοκρισίας τον Οκτώβριο του 1969 και ιδιαίτερα κατά την περίοδο «φιλελευθεροποίησης», ασκήθηκε συνεχής και συστηματική κριτική στο καθεστώς. Η τύχη των περισσότερων ήταν η κατάσχεση και η διακοπή της έκδοσής τους.

Ο αντιδικτατορικός Τύπος του εξωτερικού:

έντυπα που εκδόθηκαν κυρίως στη Δυτική Ευρώπη, στις χώρες του ανατολικού μπλοκ και στη Βόρεια Αμερική.

1967 1974

Η ζοφερή νύχτα

Την 21η Απριλίου 1967 μια ομάδα επίορκων αξιωματικών του Στρατού κατέλαβε την εξουσία, επέβαλε στρατιωτικό νόμο, κατήργησε τα πολιτικά κόμματα και ανέστειλε βασικές διατάξεις του Συντάγματος. Μатаιώνοντας τις προγραμματισμένες για τις 28 Μαΐου εκλογές, στις οποίες ήταν διάχυτη η αίσθηση ότι θα επικρατούσε η Ένωση Κέντρου με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου, η στρατιωτική χούντα έδινε με τον χειρότερο τρόπο «λύση» στο κλίμα πολιτικής αστάθειας στο οποίο είχε μπει η χώρα μετά την κρίση των Ιουλιανών (1965) και την περίοδο της αποστασίας. Χιλιάδες πολίτες, ανάμεσά τους και η πολιτική ηγεσία του τόπου, συνελήφθησαν, φυλακίστηκαν, εξορίστηκαν ή τέθηκαν σε κατ' οίκον περιορισμό. Την ημέρα του πραξικοπήματος δυο νέοι δολοφονήθηκαν (η 24χρονη Μαρία Καλαβρού και ο 15χρονος Βασίλης Πεσλής) και εκατοντάδες άνθρωποι βρέθηκαν στην παρανομία και προσπάθησαν να διαφύγουν στο εξωτερικό. Από τα πρώτα μέτρα που πήρε το καθεστώς και η δοτή κυβέρνησή του ήταν η απαγόρευση των συγκεντρώσεων, η συγκρότηση Εκτάκτων Στρατοδικείων, η διάλυση εκατοντάδων οργανώσεων (πολιτικών, συνδικαλιστικών, φοιτητικών) και η αποστράτευση αντιθέτων προς το καθεστώς αξιωματικών. Στον χώρο του Τύπου επιβλήθηκε η προληπτική λογοκρισία και απαγορεύτηκε η κυκλοφορία μιας σειράς εφημερίδων και περιοδικών.

Οι πρώτες αντιδράσεις

Από την επομένη κιόλας του πραξικοπήματος άρχισε η συγκρότηση αντιδικτατορικών οργανώσεων, κυρίως από την αριστερά και το κέντρο. Στα τέλη Απριλίου ιδρύθηκε από στελέχη της ΕΔΑ και της Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη (ΔΝΛ) το Πατριωτικό Αντιστασιακό Μέτωπο (ΠΑΜ), ενώ από μέλη του Ομίλου Αλέξανδρου Παπαναστασίου συγκροτήθηκε η Δημοκρατική Άμυνα. Παράλληλα δημιουργήθηκαν οι Δημοκρατικές Επιτροπές Αντιστάσεως (ΔΕΑ), συνδεδεμένες με το τροτσκιστικό Κομμουνιστικό Διεθνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΔΚΕ). Λίγο αργότερα ιδρύθηκαν οι Δημοκρατικοί Σύνδεσμοι από στελέχη της Ένωσης Κέντρου και της Ελληνικής Δημοκρατικής Νεολαίας (ΕΔΗΝ), ενώ τον Μάιο στελέχη των ίδιων οργανώσεων ίδρυσαν το Εθνικό Κίνημα Δημοκρατικής Αντιστάσεως (ΕΚΔΑ). Παρουσιάστηκαν ακόμη οι πρώτες αντιστασιακές ομάδες αξιωματικών, όπως η Ένωση Εθνικής Σωτηρίας, οι Υπερασπιστές της Ελευθερίας και οι Ελεύθεροι Έλληνες. Οι πρώτες αντιδικτατορικές ομάδες ξεκίνησαν τη δράση τους με κυκλοφορία αντιδικτατορικών εντύπων, προκηρύξεων και τρικ, διοχέτευση πληροφοριών στο εξωτερικό, άπλωμα πανό, τοιχοκόλληση αφισών, μετάδοση ηχογραφημένων μηνυμάτων, βομβιστικές ενέργειες.

Δολοφονίες, βασανιστήρια, καταστολή

Η χούντα κατέστειλε κάθε αντιστασιακή δραστηριότητα, ασκώντας τρομοκρατία στον πληθυσμό. Οι δολοφονίες του δικηγόρου της υπόθεσης ΑΣΠΙΔΑ Νικηφόρου Μανδηλαρά (Μάιος 1967), του γραμματέα της ΔΝΛ Επταλόφου Θεσσαλονίκης Γιάννη Χαλκίδη (Σεπτέμβριος 1967) και του πρώην βουλευτή της ΕΔΑ Γιώργου Τσαρουχά (Μάιος 1968) έδειχναν πως παλιοί λογαριασμοί ξεπληρώνονταν τώρα με το ακριβότερο τίμημα. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 1967 συνελήφθησαν, βασανίστηκαν, δικάστηκαν και καταδικάστηκαν εκατοντάδες πολίτες, ανάμεσά τους δεκάδες μέλη των ΔΕΑ, του ΕΚΔΑ και του ΠΑΜ. Τα λιγοστά έντυπα τεκμήρια της δράσης τους αποτελούν μοναδικές απεικονίσεις των πρώτων ζοφερών ημερών και των ηρωικών ενεργειών μιας δράκας ανθρώπων απέναντι σε μια κοινωνία που σιώπησε στην καταστολή των ελευθεριών της.

Ο παράνομος Τύπος

Η πλειονότητα των παράνομων εντύπων που εκδόθηκαν προήλθε από την αριστερά, λόγω και της μακράς προϊστορίας και της ετοιμότητάς για στην παράνομη δράση, σε αντίθεση με το κέντρο και τη δεξιά, απ' όπου προήλθε σημαντικός αριθμός αντιδικτατορικών εντύπων στο εξωτερικό.

Η θεματογραφία

Ο στόχος των αντιδικτατορικών εντύπων ήταν κυρίως να προβάλουν τις θέσεις του φορέα έκδοσής τους και να ενισχύσουν τις οργανώσεις του. Η συνήθης θεματολογία αφορούσε την επικαιρότητα: πληροφορίες για συλλήψεις, ειδήσεις, σχόλια, ανταποκρίσεις από τον υπόλοιπο αντιστασιακό Τύπο, προβολή κάθε αντιστασιακής δραστηριότητας, σχόλια για τη συνεργασία των αντιδικτατορικών δυνάμεων, καταγγελίες κατά της χούντας, ενημέρωση για συλλήψεις και βασανισμούς, εκκλήσεις για μεγαλύτερη λαϊκή συμμετοχή. Η καταδίκη της χούντας από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το «βασιλικό κίνημα», η απόπειρα δολοφονίας του Παπαδόπουλου από τον Αλέκο Παναγούλη, το δημοψήφισμα για το σύνταγμα, η κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου αποτέλεσαν γεγονότα που προβλήθηκαν κατά κόρον. Πολλές σελίδες αφιερώθηκαν επίσης στον χαρακτήρα της αντίστασης: ένοπλη πάλη ή ανάπτυξη του μαζικού κινήματος; Η διάσπαση του ΚΚΕ, τον Φεβρουάριο του 1968, απασχόλησε έντονα και επηρέασε το σύνολο του αριστερού παράνομου Τύπου, με συνέπειες στην έκδοση νέων εντύπων και στον επαναπροσδιορισμό των παλαιότερων ως προς το σε ποιο στρατόπεδο ανήκαν. Η έκδοση πολλαπλών τίτλων από τους δυο πολιτικούς χώρους δεν συνδέεται μόνο με τους πολυάριθμους πυρήνες ή τις ανάγκες των διαφορετικών ακροατηρίων αλλά και με την προοπτική διεκδίκησης της κοινής πολιτικής κληρονομιάς.

ΔΕΞΙΑ

Η κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου, τον Νοέμβριο του 1968

ΚΑΤΩ

Η ηγεσία της χούντας σε εορταστικές εκδηλώσεις στη Θεσσαλονίκη

Το κολαστήριο της Γυάρου

Ο Αλέξανδρος Παναγούλης στο στρατοδικείο για την απόπειρα δολοφονίας του δικτάτορα Γεωργίου Παπαδόπουλου (1968)

Τα πρώτα έντυπα στο εξωτερικό (1967-1968)

Στο εξωτερικό, σε συνθήκες ελευθερίας, συγκροτήθηκαν πολλές αντιδικτατορικές οργανώσεις που ενημέρωναν, χωρίς τον φόβο της λογοκρισίας, για τα πεπραγμένα της χούντας και τις αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας. Κύριος μοχλός αντίδρασης ήταν οι Έλληνες μετανάστες και οι φοιτητές, ενισχυμένοι από τους αυτοεξόριστους ή κυνηγημένους από την πατρίδα. Βασικά μέσα του αγώνα ήταν τα περιοδικά, τα δελτία και οι εφημερίδες που είτε προϋπήρχαν, όπως εκείνα των προσφύγων στις ανατολικές χώρες, είτε εκδόθηκαν κατά τη διάρκεια της επταετίας στον δυτικό, κυρίως, κόσμο.

Οι στόχοι

Τα έντυπα αυτά, ιδιαίτερα τα ξενόγλωσσα, στόχευαν στην ενεργοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης, στην ευαισθητοποίηση των πολιτικών, των διανοουμένων, των δημοσιογράφων, και αποσκοπούσαν στην ενημέρωση, τη συσπείρωση και τη συμμετοχή των Ελλήνων του εξωτερικού σε αντιδικτατορικές οργανώσεις. Κυκλοφόρησαν παράλληλα με την ανατύπωση παράνομων φύλλων του εσωτερικού, μεταφέροντας τις πρώτες πληροφορίες από ένα συσκοτισμένο τοπίο, αποτυπώνοντας την αγωνία για τις εξελίξεις στην πατρίδα.

Η άνθηση (1968-1972)

Η περίοδος 1968-1972 σηματοδοτεί την άνθηση του αντιδικτατορικού Τύπου στο εξωτερικό. Κόμματα και οργανώσεις από όλο το φάσμα του ελληνικού πολιτικού βίου, αντιστασιακές κινήσεις, φοιτητικοί σύλλογοι, ενώσεις Ελλήνων μεταναστών, εργατικά σωματεία, έγκριτοι έλληνες δημοσιογράφοι εμφανίστηκαν με τις δικές τους περιοδικές εκδόσεις. Ο μεγάλος αριθμός και η ποικιλομορφία τους συνδέονται με την ύπαρξη σημαντικού αριθμού αυτοεξορίστων, το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα Ελλήνων εργατών, τη φοιτητική μετακίνηση και κυρίως με ένα πολύμορφο κίνημα συμπαράστασης πολιτών και φορέων από όλο τον κόσμο.

Η άνθηση αυτή συνδέεται ακόμη με τη σταδιακή οργάνωση και ανάπτυξη του αντιδικτατορικού αγώνα με τη δυναμική παρουσία νέων πολιτικών δυνάμεων, όπως το Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα (ΠΙΑΚ), με τη διάσπαση του ΚΚΕ και με την επιρροή του Μάη του '68 στην πολιτική ριζοσπαστικοποίηση των νέων. Δημιουργήθηκε μια πανσπερμία «εξωκοινοβουλευτικών» οργανώσεων της αριστεράς, οι οποίες, μαζί με όσες είχαν συγκροτηθεί από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 –επηρεασμένες από τις ιδεολογικοπολιτικές κατευθύνσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας και του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας– καθώς και μια σειρά τροτσικιστικών οργανώσεων, κυκλοφόρησαν πλήθος περιοδικών και εφημερίδων.

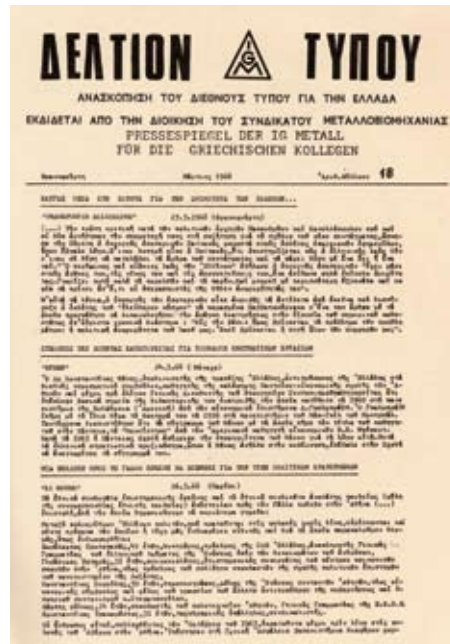
Στις σελίδες τους, πέρα από την αναφορά στη χούντα και τις ανταποκρίσεις από την Ελλάδα, περιλαμβάνονταν μεταφράσεις από ξένα περιοδικά και βιβλία για την ενημέρωση και διαφώτιση των μελών τους.

ΔΕΞΙΑ

Σιωπηλή διαμαρτυρία γυναικών στην Ιταλία υπέρ Ελληνίδων κρατουμένων της χούντας

ΚΑΤΩ

Έλληνες και ξένοι φοιτητές σε απεργία πείνας στην Πράγα (1968)

**XENI
CHRISOCHO**

CAMPO DI CONCENTRAZIONE
DI ALIKARNAS

**TASSIA
GEORGULA**

CARCERE DI AVEROF

**GEORGHIA
SARIGHIANIDU**

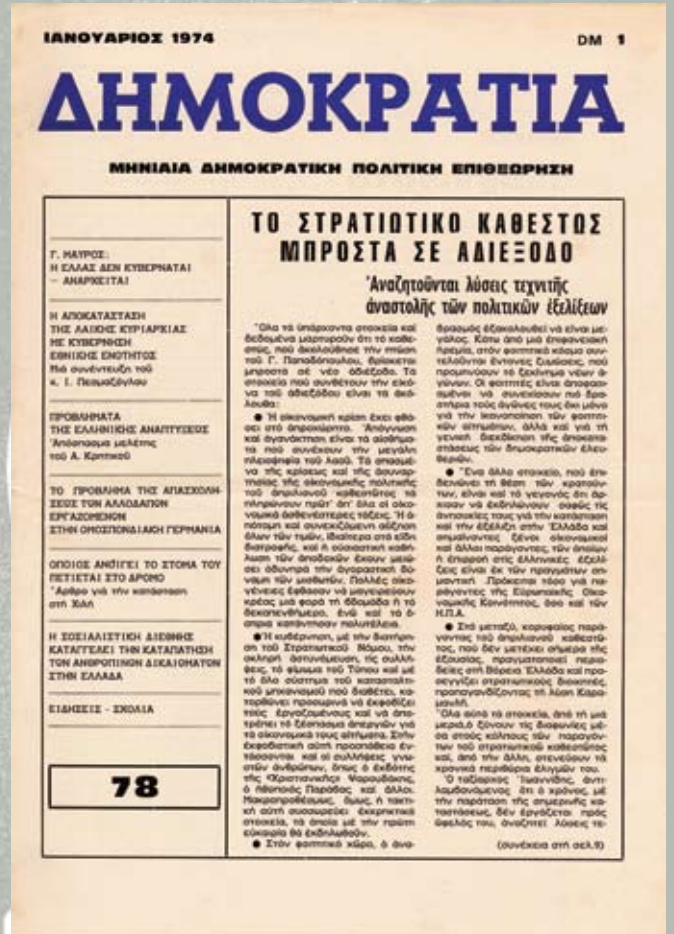
CERCARE DI AVEROF

XENI

CENTRAMENTO
DI NASSOS

CAMPO
DI A

Αντιπροσωπευτικοί
τίτλοι του
αντιδικτατορικού
τύπου

[illegible]

ΑΝΘΡΩ (ΠΟΛΙΤΗΣ) "Ο Κωνσταντίνος πήρε το πατρικό επώνυμό στην Έκτη Ολυμπιάδα Τριτοετούς και τελειώνει σήμερα το Γυμνάσιό του, με την Τριετία Απριλίου και πραγματοποιεί το Καταμύρισμα. Συνέλαβε 8 Μόδα Νύχτες.
Ο γάμος ήταν μερόσι το πενήντα Ολυμπιάδα του Άρη και έλαμψε ολόκληρο Ολυμπιακό στέδιο της Αθήνας, όπου έγιναν και οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες το 1896." (Διάκ τσ Τριτοετούς Στάδ, Ιούλιος 1979).

..... Οι συντηρητικοί κήρυξαν πως συμφωνία με τους εργαζόμενους των καλλιστοείων - οι τελευταίοι να γίνουν για πρώτη φορά από την Αμερική να περάσει η πληροφορία ότι κλη-

organe des travailleurs grecs en belgique - orgaan van de griekse arbeiders in belgië

Ο ΣΥΝΔΙΚΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

© 1994 by The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved. Printed in the United States of America. This book is printed on acid-free paper.

[illegible]

Συντάκτης: *Δημήτρης Καραγιάννης* | **ΤΟ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ** | *Ην σελίδα 14*

[illegible]

Π ΟΥΟΑ ΤΗΕ ΕΛΛΙΑΣ

the rights the property business
and of business objectives
and the... and the... and the...

[illegible][illegible][illegible]

NEAL IYAAHWEIT ATOMATIKON AAAA KAI NEAL BOHBA

[illegible][illegible][illegible]

1. Ὁ λόγος δὲν ἐκτείνεται πέραν τοῦ ὅπου ἐστὶν ἀποφασιστικὸς ἀπὸ τοῦ ὅπου ἐκτείνεται ὁ λόγος. Ὁ λόγος ἐκτείνεται πέραν τοῦ ὅπου ἐστὶν ἀποφασιστικὸς ἀπὸ τοῦ ὅπου ἐκτείνεται ὁ λόγος. Ὁ λόγος ἐκτείνεται πέραν τοῦ ὅπου ἐστὶν ἀποφασιστικὸς ἀπὸ τοῦ ὅπου ἐκτείνεται ὁ λόγος.

«**Ας δοθείς λοιπόν ως παντοδύναμος ή μακάριος.** Αν ήλθω ή ναυπηγηθή την αλυσίδα του σκοπού ή να περνώ βάσεις ή να περνώ δυνάμεις ή να περνώ «**Εκείνο**» από την στήλη των σημειώνων το σύνταγμα του. Ο «**Καλλικράτης** από κρατίδα την Κορνή του να πεινάσει».

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΑΣΙΝ ΕΝΕΧΩΝΤΕΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΟΓΟΝ - ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΝ.

Στα όρια της νομιμότητας

Η άρση της προληπτικής λογοκρισίας, τον Οκτώβριο του 1969, και η κατάργηση του καταλόγου των απαγορευμένων από τη χούντα βιβλίων, το καλοκαίρι του 1970, σηματοδότησαν καίριες αλλαγές για τον βουβό ως τότε ελληνικό πνευματικό κόσμο. Η κυκλοφορία των 18 *Κειμένων* (1970) αποτέλεσε την πρώτη πράξη συλλογικής αντίστασης των πνευματικών ανθρώπων. Ακολούθησε ένα κύμα εκδόσεων με ποικίλο περιεχόμενο. Τη μερίδα του λέοντος κατέλαβε το πολιτικό βιβλίο, αλλά και η λογοτεχνία πρόσφερε το δικό της αντιστασιακό μήνυμα. Το θέατρο, η μουσική, ο κινηματογράφος διέγραψαν αντίστοιχες πορείες ακροβατώντας στο επικίνδυνο σκοινί που είχαν τεντώσει οι αρχές καταστολής.

Το εκδοτικό τοπίο εμπλουτίστηκε με περιοδικές εκδόσεις που, εκμεταλλευόμενες τα περιθώρια τα οποία έδινε το καθεστώς, εξέφρασαν σαφή αντιδικτατορικό λόγο. Πολιτικά, επιστημονικά, λογοτεχνικά περιοδικά μετέφεραν μια πρωτόγνωρη κουλτούρα: ενημέρωση για την πολιτική κατάσταση στο εξωτερικό, μεταφράσεις «κλασικών» μαρξιστικών έργων, «αιρετικά» γραπτά στοχαστών που επηρέασαν και επηρεάστηκαν από τον Μάη του '68 και από το γενικότερο κλίμα της δεκαετίας του '60, καινοτόμες ιστορικές προσεγγίσεις, κείμενα νέων λογοτεχνών. Τα περισσότερα κατασχέθηκαν όταν ξεπέρασαν τα όρια μιας κατ'επίφασιν ελευθερίας, ενώ απαγορεύτηκε η κυκλοφορία των υπολοίπων μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

Αγώνας σε όλη τη χώρα

Την ώρα που ο αντιδικτατορικός Τύπος στο εξωτερικό τάχυνε το βήμα του, στο εσωτερικό συνεχιζόταν ο αγώνας κατά της χούντας με δυναμικές ενέργειες εναντίον συμβολικών στόχων. Σε μια περίοδο που η «φιλελευθεροποίηση» του καθεστώτος επέτρεπε την άσκηση δειλής κριτικής, τα παράνομα έντυπα εμπλουτίστηκαν με νέους τίτλους από καινούργιες οργανώσεις. Τα περισσότερα από αυτά τυπώνονταν στην Αθήνα με στόχο να κυκλοφορήσουν σε ολόκληρη την Ελλάδα, ενώ υπάρχουν και ελάχιστα, κυρίως από το ΠΑΜ και τις τοπικές του οργανώσεις, που εκδίδονταν σε άλλες περιοχές, όπως την Πάτρα (*Αχαγιά*), την Κρήτη (*Ξαστεριά*), τον Πειραιά (*Ελεύθεροι*), τη Θεσσαλονίκη (*Δελτίο του Πατριωτικού Μετώπου*).

Στα έντυπα που απευθύνονταν προς συγκεκριμένες περιοχές κυριαρχούσαν οι τοπικές ειδήσεις, συνήθως αντιστασιακές πράξεις ή καταγγελίες για σκάνδαλα και συμπεριφορές εκπροσώπων της χούντας. Πέρα από τη «σοβαρή» πολιτική επιχειρηματολογία υπήρχε και η προσπάθεια διακωμώδησης του καθεστώτος, όπως στην εφημερίδα *Μίνι*.

Το τέλος της χούντας

Οι προσπάθειες «φιλελευθεροποίησης» διαλύθηκαν σαν χάρτινος πύργος, αλλάζοντας τον συσχετισμό των δυνάμεων στο εσωτερικό της χούντας. Το πραξικόπημα του ταξίαρχου Δημητρίου Ιωαννίδη, στις 25 Νοεμβρίου 1973, έφερε στην πρωθυπουργία τον Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο και στην προεδρία της δημοκρατίας τον Φαίδωνα Γκιζίκη. Οι νέοι δικτάτορες, ενεργοποιώντας όλους τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, επέφεραν καίρια χτυπήματα στο διαλυμένο νεολαιίστικο κίνημα με μαζικές συλλήψεις, εξαρθρώσεις οργανώσεων και δίκες.

Την ίδια ώρα η αιματοχυσία της 17ης Νοέμβρη προκάλεσε κύμα διαμαρτυριών, το οποίο ξεδιπλώθηκε με σειρά διαδηλώσεων σε όλες τις πρωτεύουσες του κόσμου. Τα αντιδικτατορικά έντυπα, όσα κυκλοφορούσαν, αλλά και όσα προστέθηκαν μέσα στο κλίμα των ημερών, αφιέρωσαν συχνά τα εξώφυλλα και τα περιεχόμενά τους στις μέρες του Πολυτεχνείου, αλλά και στις νέες εξελίξεις: τη σκλήρυνση του καθεστώτος, τις πολλαπλές εστίες αντίστασης που σιγόκαιαν πίσω από τη στάχτη της καταστολής. Η κατάρρευση ήταν πια ορατή, μόνο που, όπως το είχε προβλέψει ο Γιώργος Σεφέρης, η τραγωδία περίμενε αναπότρεπτη στο τέλος. Η παραφροσύνη των δικτατόρων με την ανάμιξη τους στα εσωτερικά της Κύπρου, το πραξικόπημα της Εθνοφρουράς, η εισβολή της Τουρκίας και η διχοτόμηση του νησιού αποτέλεσαν τις ύστερες πράξεις του δράματος. Η αποκατάσταση της δημοκρατίας, η επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στις 24 Ιουλίου του 1974 και η απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων την επόμενη ημέρα σηματοδότησαν το τέλος της κυριαρχίας των *άθλιων τυράννων*.

ΔΕΞΙΑ

Το Πολυτεχνείο την επομένη της εισβολής αρμάτων της χούντας

Η αντίσταση της νεολαίας (1967-1972)

Η νεολαία διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην αντίσταση κατά του δικτατορικού καθεστώτος. Η πρώτη σημαντική οργάνωση ήταν ο *Ρήγας Φεραίος*, που δημιουργήθηκε τον Δεκέμβριο του 1967 με πρωτεργάτες μέλη της ΔΝΛ και του ΠΑΜ Νέων. Μετά τη διάσπαση του ΚΚΕ, συγκροτήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1968 η *Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας* (ΚΝΕ), από πρώην μέλη της *Δημοκρατικής Νεολαίας Λαμπράκη* και νεότερα μέλη του ΚΚΕ. Δύο οργανώσεις που, όπως και άλλες μικρότερες, αγωνίστηκαν σε πολύ δύσκολες συνθήκες αντιμετωπίζοντας την αγριότητα των διωκτικών μηχανισμών. Τα περισσότερα μέλη τους συνελήφθησαν, βασανίστηκαν, φυλακίστηκαν.

Οι φοιτητικές οργανώσεις

Η αξιοποίηση των χαραμάδων προς την ελευθερία που άνοιξε το καθεστώς από το 1970 επέτρεψε σε μια νεότερη γενιά να εκφράσει συγκαλυμμένα τα αντιδικτατορικά της αισθήματα. Επρόκειτο για μια γενιά που το πραξικόπημα τη βρήκε στο τέλος της εφηβείας της και η οποία διαμορφώθηκε ιδεολογικά και πολιτικά μέσα στη χούντα. Τα μέλη της αγαπούσαν, όπως κι οι συνομήλικοί τους σε άλλες χώρες, τον Τσε Γκεβάρα, θρηνούνταν για την ανατροπή του Αλιέντε, καρδιοχτυπούσαν για τις φοιτητικές εξεγέρσεις στον κόσμο. Μοιράζονταν ανησυχίες και ερωτήματα σε ένα κίνημα που είχε υιοθετήσει τον αντιιμπεριαλισμό και τον αντιαμερικανισμό ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά του.

Η ίδρυση της *Ελληνοευρωπαϊκής Κίνησης Νέων* (ΕΚΙΝ), τον Αύγουστο του 1970, αποτέλεσε ορόσημο σε αυτή τη διαδικασία. Το περιοδικό της, όπως και σπουδαστικά δελτία, περιοδικά φοιτητικών εθνοτοπικών συλλόγων, αποτέλεσαν βήμα για την κριτική προς το δικτατορικό καθεστώς και τη διάδοση των νεολαιίστικων και φοιτητικών αιτημάτων. Η ανάδειξη του φοιτητικού κινήματος ως κύριου μοχλού αντίδρασης εναντίον του καθεστώτος οδήγησε σε μια σειρά από οργανώσεις, δίπλα σε ένα ευρύτατο κίνημα ανένταχτων φοιτητών. Η σημαντικότερη ήταν η *Αντι-ΕΦΕΕ* που ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1971 από μέλη της ΚΝΕ και άλλων οργανώσεων στα πανεπιστήμια. Τον Οκτώβριο του 1972 εμφανίστηκε η *Κομματική Οργάνωση Σπουδαστών* (ΚΟΣ) του ΚΚΕ Εσωτερικού, οργάνωση η οποία αποτέλεσε και τη μήτρα για την ανασύσταση του *Ρήγα Φεραίου*. Τον Νοέμβριο του 1972 ιδρύθηκε από το ΕΚΚΕ η *Αντιφασιστική Αντιιμπεριαλιστική Σπουδαστική Παράταξη Ελλάδας* (ΑΑΣΠΕ). Στον χώρο της «εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς» δημιουργήθηκαν επίσης μια σειρά από νεανικές-φοιτητικές οργανώσεις.

Η πάλη των νέων εκτός συνόρων (1967-1972)

Οι έλληνες φοιτητές του εξωτερικού δραστηριοποιήθηκαν κατά της δικτατορίας με έκδοση περιοδικών, με διοργανώσεις εκδηλώσεων διαμαρτυρίας, με απεργίες πείνας, συνεργαζόμενοι με φορείς της χώρας φιλοξενίας. Η χούντα προσπάθησε να τους ελέγξει με πιέσεις και εκβιασμούς.

Τα φοιτητικά περιοδικά, όσα προϋπήρχαν και όσα εκδόθηκαν στην επταετία, δεν επικεντρώθηκαν μόνο στον αντιδικτατορικό αγώνα και σε νεολαιίστικα θέματα, αλλά αναφέρονταν και σε ευρύτερα σύγχρονα πολιτικά ζητήματα.

Οι φοιτητικοί σύλλογοι αποτέλεσαν προνομιακό πεδίο επιρροής για τις νεολαιίστικες πολιτικές οργανώσεις κυρίως της αριστεράς. Δεν έλειψαν οι εσωτερικές συγκρούσεις για ζητήματα ευρύτερης στρατηγικής και εκπροσώπησης. Η αποτύπωση αυτών των ζυμώσεων στις σελίδες των εντύπων είναι εξαιρετικά έντονη.

ΔΕΞΙΑ

Αντιδικτατορικές διαδηλώσεις στην Ουάσιγκτον, στη Χάγη (κάτω αριστερά) και στη Βιέννη (κάτω δεξιά)

Η εισβολή των αρμάτων της χούντας
στο Πολυτεχνείο

Νομική Αθηνών, 1973

Το Πολυτεχνείο

Το φοιτητικό κίνημα απλώθηκε πολύ γρήγορα σε ζητήματα εκδημοκρατισμού και έθεσε, στην αρχή συγκαλυμμένα και στην κορύφωσή του ανοιχτά, ως στόχο την ανατροπή του στρατιωτικού καθεστώτος.

Εξοικειωμένο με το χουντικό καθεστώς, κατάφερε να εκμεταλλευτεί τα κενά και τις ασυνέχειές του, επέλεξε τη μετωπική αναμέτρηση, κατέφυγε στη χρήση όλων των «νόμιμων» μέσων, όπως οι προσφυγές στα πρωτοδικεία, αλλά και στη μαζική δράση (πορείες, διαδηλώσεις, καταλήψεις πανεπιστημιακών κτηρίων) για να εκφράσει τα αιτήματά του. Ο αγώνας των φοιτητών είχε την αποδοχή και την υποστήριξη της κοινής γνώμης. Η χούντα, όταν δεν μπόρεσε να τους καθυποτάξει με τις αναγκαστικές στρατεύσεις και τον εκφοβισμό, προχώρησε στην καταστολή και στη χρήση της ωμής βίας, όπως στη Νομική Αθηνών τον Μάρτιο του 1973, με αποκορύφωμα την εισβολή των τανκς στο Πολυτεχνείο το βράδυ της 17ης Νοεμβρίου 1973.

Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις μονοπώλησαν τις σελίδες των φοιτητικών και νεολαιίστικων εκδόσεων και όχι μόνο. Ζητήματα όπως ο προσανατολισμός του κινήματος, η αυτονομία του από την πολιτική, η συμβολή των οργανωμένων δυνάμεων στην ανάπτυξή του, βρέθηκαν στο επίκεντρο των συζητήσεων στον παράνομο αντιδικτατορικό Τύπο και στον αντίστοιχο του εξωτερικού.

Ο ξενόγλωσσος Τύπος

Ο αντιδικτατορικός Τύπος του εξωτερικού αποτελεί την πολυπληθέστερη και πιο ποικιλόμορφη ενότητα τόσο ως προς τα χαρακτηριστικά και τους φορείς των εκδόσεων, όσο και για τις συνθήκες παραγωγής και διακίνησης που ισορρόπησαν ανάμεσα στη νομιμότητα, την ανοχή ή την επιφύλαξη των κρατών φιλοξενίας.

Αντιδικτατορικές εκδόσεις κυκλοφόρησαν κατά κύριο λόγο στην Ευρώπη (δυτική, ανατολική, σκανδιναβικές χώρες) αλλά και στην Αμερική (ΗΠΑ, Καναδάς, ακόμη και Βενεζουέλα), την Αυστραλία, και τη Σοβιετική Ένωση, στα ελληνικά και σε άλλες γλώσσες, για την ενημέρωση του διεθνούς κοινού. Παράλληλα υπήρξαν ξενόγλωσσες εκδόσεις από εθνικές επιτροπές συμπαράστασης στον ελληνικό αγώνα, από κόμματα, όπως το Γαλλικό Κομμουνιστικό, από ευρωπαϊκά, κυρίως γερμανικά, εργατικά σωματεία, από φοιτητικούς συλλόγους, από ακαδημαϊκές πρωτοβουλίες.

Φιλέλληνες και αντιιμπεριαλιστές

Οι εκδόσεις αυτές στην αγγλική, γαλλική, γερμανική, ιταλική, σουηδική, ολλανδική και άλλες γλώσσες ήταν δακτυλόγραφες, πολυγραφημένες και κυρίως έντυπες.

Ολιγοσέλιδες ή πολυσέλιδες, κυκλοφόρησαν συνήθως είτε με συνδρομητές είτε χέρι χέρι από χώρα σε χώρα. Η συχνότητα και η σταθερότητα της έκδοσής τους ποίκιλε: από μηνιαία έντυπα που διατηρήθηκαν σε όλη την επταετία, συνδεδεμένα κατά κύριο λόγο με κάποιο συμπαγή μηχανισμό, ως βραχύβια και ατάκτως εκδιδόμενα δελτία, όργανα συνήθως κάποιας μικρής οργάνωσης υποστήριξης του ελληνικού αγώνα. Όσοι συμμετείχαν στην έκδοσή τους όριζαν ένα ευρύ και πολύχρωμο τόξο που περιελάμβανε από συντηρητικούς αρχαιοελληνιστές φιλολόγους μέχρι αριστεριστές και αναρχικούς που τους συνέδεε η κοινή αγάπη στην Ελλάδα και η αντίθεσή τους στην τυραννία. Η συμβολή των ξενόγλωσσων εκδόσεων στον αντιδικτατορικό αγώνα υπήρξε καθοριστική. Συσπείρωσαν γύρω τους σημαντικό αριθμό προσώπων, ανάμεσά τους και κάποια ιδιαίτερα προβεβλημένα στις χώρες κυκλοφορίας των εντύπων. Παράλληλα λειτούργησαν καταλυτικά στην ενημέρωση της διεθνούς κοινής γνώμης, μεταφέροντας πληροφορίες από το εσωτερικό της χώρας και αποκαλύπτοντας ψεύδη της χουντικής προπαγάνδας.

Οργανώσεις και αντιστασιακός Τύπος

Η δικτατορία αποτέλεσε καταλυτική περίοδο για την αναμόρφωση του ελληνικού πολιτικού κόσμου. Σε όλο το φάσμα του, δεξιά, αριστερά, κέντρο, υπήρξαν σημαντικές αλλαγές που αποτυπώθηκαν στην κατάρρευση σειράς πολιτικών σχηματισμών και στην ανάδειξη νέων. Γύρω και μέσα από τα πολιτικά κόμματα και τις οργανώσεις κινήθηκε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό σημαντικός αριθμός αντιστασιακών συσσωματώσεων, νεολαιίστικων ομάδων και συνδικαλιστικών κινήσεων. Μια άλλη σειρά οργανώσεων, που ήταν συνδεδεμένες κυρίως με κινήσεις και πρωτοβουλίες πολιτών, διαδραμάτισαν τον δικό τους ρόλο στον αντιδικτατορικό αγώνα.

Οι αντιστασιακές οργανώσεις εκφράστηκαν κυρίως μέσα από τον περιοδικό τους Τύπο. Όχι όλες και όχι παντού. Στο εσωτερικό, λ.χ., μια σειρά από οργανώσεις, την περίοδο 1967-1972, δεν εξέδωσαν παράνομα έντυπα παρά μόνο προκηρύξεις και τρικ, των οποίων η προετοιμασία και η αναπαραγωγή ήταν πιο εύκολη.

Αντίστοιχα, η άνοδος του φοιτητικού κινήματος, τη διετία 1972-1974,

δεν αποτυπώθηκε ιδιαίτερα στην έκδοση παράνομων φοιτητικών εντύπων, κυρίως όσον αφορά σε οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, που περιορίστηκαν στην κυκλοφορία προκηρύξεων και τρικ. Τα χρόνια εκείνα ήταν πιο εύκολη η πρόσβαση στον περιοδικό Τύπο των ιδίων οργανώσεων, που τυπωνόταν στο εξωτερικό.

Επίσης, στην περίοδο 1970-1973, είχαν ανοίξει κάποια «παράθυρα» ενημέρωσης από τον νόμιμο Τύπο.

ΔΕΞΙΑ

Ο Μίκης Θεοδωράκης στα εγκαίνια της πλατείας Γρ. Λαμπράκη στην Μπολόνια (1973)

Οι κατηγορούμενοι της Δημοκρατικής Αμυνας στη Θεσσαλονίκη, 1970 (αριστερά)

Στελέχη της Λαϊκής Πάλης στο δικαστήριο, 1970 (δεξιά)

Παραγωγή και διακίνηση

Η παραγωγή και η διακίνηση των αντιδικτατορικών εντύπων, ιδιαίτερα των παρανόμων, αποτέλεσε πολύπλοκη διαδικασία σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες. Τα έντυπα συνήθως αναπαράγονταν σε αυτοσχέδιους πολύγραφους ή πολύγραφους οينوπνεύματος. Κάποια από αυτά εκδίδονταν σε αυτοσχέδια ή κανονικά τυπογραφεία. Ο τρόπος αναπαραγωγής καθόριζε σε μεγάλο βαθμό και το τιράζ κυκλοφορίας τους. Από τα 5-6 αντίτυπα των *Τετραδίων* στον αυτοσχέδιο πολύγραφο στις Φυλακές Κορυδαλλού, στα 100 έως 150 αντίτυπα που εξασφάλιζε ο πολύγραφος οينوπνεύματος στην *Νέα Ελλάδα* έως τις δύο ή τρεις χιλιάδες των εντύπων που κυκλοφορούσε ο *Οδηγητής*.

Κλεμμένοι φάκελοι, φανταστικοί αποστολείς

Χειρόγραφα, δακτυλόγραφα, πολυγραφημένα ή τυπωμένα, άλλοτε αποτελούνταν μόνο από μια σελίδα, ώστε να μπορούν να τοιχοκολληθούν, και άλλοτε εκτεινόταν σε περισσότερες σελίδες, που έφταναν και τις τριάντα ή σαράντα. Τα παράνομα έντυπα κυκλοφορούσαν μια φορά τον μήνα ή το δίμηνο. Η διακίνησή τους γινόταν χέρι χέρι ή μέσω του ταχυδρομείου με φακέλους ενίοτε κλεμμένους από κάποια υπηρεσία ή εταιρία υπεράνω υποψίας, ή με φανταστικούς αποστολείς. Τοιχοκολλούνταν ακόμη ή μοιράζονταν σε χώρους εργασίας και πανεπιστημιακά αμφιθέατρα, ενώ κάποια φύλλα στέλνονταν στο εξωτερικό. Οι αναγνώστες προτρέπονταν να μοιράζουν το έντυπο σε φίλους τους, να το φωτοτυπούν, να το αντιγράφουν, να προπαγανδίζουν το περιεχόμενό του. Αρκετά από αυτά τα έντυπα έφταναν στην επαρχία, αλλά είναι άγνωστο το εύρος και η συχνότητα της κυκλοφορίας τους εκεί. Τα έντυπα που εκδίδονταν στο εξωτερικό διακινούνταν συνήθως με το ταχυδρομείο ή χέρι χέρι ανάμεσα σε έλληνες μετανάστες και φοιτητές. Σημαντικός αριθμός τους διακινήθηκε υπό συνθήκες παρανομίας εντός της χώρας, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό αντιλήψεις και στάσεις, ιδιαίτερα μετά το 1970.

Ο Τύπος της φυλακής

Τα περισσότερα από τα έντυπα των φυλακών που έχουν διασωθεί είναι συνήθως χειρόγραφες εφημερίδες τοίχου, γραμμένες μόνο από τη μια μεριά ώστε να τοιχοκολλούνται και να διαβάζονται από όλο τον θάλαμο. Οι πρωτόγονες συνθήκες αναπαραγωγής τους –κυρίως χειρόγραφα από κάποιον καλλιγράφο φυλακισμένο– επέβαλαν πολύ μικρό τιράζ αντιτύπων. Παράλληλα, όμως, ιδιαίτερα στην περίοδο της χούντας, δημιουργήθηκαν και πολυσέλιδα περιοδικά, όπως το *Τετράδιο* και η *Νέα Φρουρά* που εκδίδονταν στις Φυλακές Κορυδαλλού από μέλη και στελέχη του *Ρήγα Φεραίου* και της ΚΝΕ αντίστοιχα. Αναπτύχθηκαν, ως εκ τούτου, μια σειρά από πρωτόγονες τεχνικές στοιχειοθεσίας, εκτύπωσης, κάποτε και βιβλιοδεσίας, οι οποίες εφαρμόζονταν σε πλαίσιο απόλυτης συνωμοτικότητας, ώστε να μη γίνει αντιληπτή η δραστηριότητα από τους δεσμοφύλακες. Η εφευρετικότητα των φυλακισμένων αλλά και ο διαθέσιμος χρόνος τους επέτρεψαν να χρησιμοποιήσουν μια σειρά από «πρωτότυπα» υλικά, λ.χ. το μελάνι από τα μπλε στυλό, ως πρώτη ύλη για την παραγωγή των εντύπων τους.

Ενημέρωση και ψυχαγωγία

Ο Τύπος της φυλακής αποσκοπούσε στην πολιτική ενημέρωση, την καθοδήγηση και την ηθική στήριξη των φυλακισμένων. Παράλληλα, απευθυνόμενος στο ετερόκλητο κοινό των εγκλείστων, επεδίωκε να λειτουργήσει και μορφωτικά, εκπολιτιστικά και ψυχαγωγικά, φιλοξενώντας εκτός από πολιτικά και λογοτεχνικά κείμενα, μαθήματα, βιβλιοκρισίες, μεταφράσεις θεωρητικών κειμένων, καθώς και ευρύτερα πολιτιστικά άρθρα, γραμμένα συνήθως από τους φυλακισμένους.

ΔΕΞΙΑ

Το κτήριο της Ασφάλειας στην οδό Μπουμπουλίνας 18

ΚΑΤΩ

Φυλακές Αίγινας (αριστερά)

Φυλακές Κορυδαλλού (δεξιά)

Οι εκπομπές της ελπίδας

Ο παράνομος Τύπος δεν αποτέλεσε το μόνο μέσο πληροφόρησης εναντίον του καθεστώτος στο εσωτερικό. Οι εκπομπές των ειδικών ραδιοφωνικών προγραμμάτων των ραδιοσταθμών ευρωπαϊκών χωρών, όπως της Deutsche Welle από την Κολωνία, του BBC από το Λονδίνο, της Γαλλικής Ραδιοφωνίας από το Παρίσι, της Βαυαρικής Ραδιοφωνίας από το Μόναχο, αλλά και οι εκπομπές του ραδιοσταθμού «Φωνή της Αλήθειας» από το Βουκουρέστι ή το Βελιγράδι, συνεισέφεραν ουσιαστικά στην πολιτική ενημέρωση των Ελλήνων εντός κι εκτός συνόρων. Η ακρόασή τους δεν συνεπαγόταν τους κινδύνους που εγκυμονούσε η κατοχή ενός παράνομου εντύπου. Παράλληλα υπήρχε συνεχής, ταυτόχρονη σχεδόν με τα τεκταινόμενα, ενημέρωση. Η ανάλυση της πολιτικής του καθεστώτος, οι πληροφορίες για τις διεθνείς σχέσεις του, οι καταγγελίες (ενίοτε σωτήριες) για συλλήψεις και βασανισμούς αντιστασιακών, οι ανακοινώσεις για τις δραστηριότητες των αντιδικτατορικών οργανώσεων αποτέλεσαν τη βασική θεματολογία των εκπομπών. Η «φιλελευθεροποίηση» του καθεστώτος επέτρεψε μετά το 1970, κι εντονότερα τα επόμενα χρόνια, να παρέχεται στοιχειώδης πληροφόρηση και μέσω του νόμιμου Τύπου.

Η επόμενη μέρα

Η επόμενη μέρα ήταν για όλους διαφορετική. Ιδιαίτερα για εκείνους που αντιστάθηκαν και ξεκινούσαν τώρα μια νέα ζωή ή συνέχιζαν την παλιότερη φέροντας μια εμπειρία οδυνηρή και καθοριστική, που αποτυπώθηκε με ενάργεια στη συνείδησή τους, αναμορφώνοντας τα όρια του κόσμου τους και δημιουργώντας νέες συμπεριφορές και στάσεις.

Και τα αντιδικτατορικά έντυπα; Ορισμένα έκλεισαν τον κύκλο τους στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό, άλλα συνέχισαν τη διαδρομή τους στο μεταπολιτευτικό τοπίο. Και τα πρόσωπα που ενεπλάκησαν με την έκδοσή τους; Βγήκαν από τις φυλακές, επέστρεψαν στην πατρίδα, ξαναγύρισαν στις δουλειές τους. Κάποιοι έζησαν θρηνώντας τους νεκρούς τους, μετρώντας τις απώλειες, τις αναπηρίες και τα σημάδια από τα βασανιστήρια. Κάποιοι πήραν άλλους δρόμους αφήνοντας πίσω τους αυτές τις κακοτυπωμένες σελίδες, μοναδικά απομεινάρια ενός πείσματος που αναμετρήθηκε με την καταστολή, τη βία, τον θάνατο, αναζητώντας την αξιοπρέπεια και την ελευθερία.

ΔΕΞΙΑ

Τα σύμβολα της χούντας στην πυρά

ΚΑΤΩ

Πολυτεχνείο, 1974

23 ΙΟΥΛΙΟΥ
Η ΑΘΗΝΑ ΓΙΟΡΤΑΖΕΙ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Πολιτιστικό Κέντρο του ΜΙΕΤ
Μέγαρο Εϋνάρδου

Αγίου Κωνσταντίνου 20
Αθήνα

www.miet.gr

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

Μορκεντάου 1 & Λ. Νίκης
546 22 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2310 237 004
Fax 2310 243 189

morfotiko@esiemth.gr • www.morfotiko.gr

